

ע ר ס ב ר י ם

„כתבים“ של אלתרמן

וערכים, הם מסתירים למעשה נפש חיה, לה, עצב, נגעים, דומה כי באמת אין כל חדש תחת השמש, ומימי טריסטן-וואי-זולדה, רומאנולוניה וכל גיבורי הספרות הרומאנטית לא חלו תמורות מכריעות במערכות הנפש. מנהגים ומוסכמות נשתנו אמנם, אך יסודות החיים הרגשיים נשארו כמות שהיו לפני מאות שנים. גיבוריו של עדוא בן-גריון חיים חיי הוללות, עורכים אורגיות, מתמחים בפרברסיות שונות, — אך חצי האהבה הפוגעים בהם (למעשה, רק בו, ביוורם) מעבירים אותם על דעתם, מצעידים אותם אל גבול הוואש והמוות. אפשר לומר, כמוכן, שגם ב„גילוי“ זה אין חיי דוש, וכי כבר מצאנו כדוגמתו בכמה ספרים וסרטים בשנים האחרונות. אבל, יכולים אנו להבין לרוחו של איש צעיר הרואה בגילוי זה השג מכריע, ביחוד כשהדברים נכתבים ומתפרסמים ב„עברית“.

הספר איננו מוצלח, אם כי פרקים אחדים שבו אינם משאירים ספק בלבנו כי מחברו הוא איש מוכשר. לרומן זה חסר מיבנה מוצק, סגנון שיש בו אחיזת, דוח, ראייה מבוגרת יותר של העציות. ניכר בו בעדוא בן-גריון כי קרא, אם גם לא עיבל, את בקט (הקלטה בטיפ"ר ויקורר), את הנרי מילר (מתקופת ה„טרופיקס“, — ההשתוללות הסקסואלית), את „מנוחת הלוחם“ (השימוש ב„כדורי שינה ובמשקאות חריפים), אולי עוד כמה מספרי „הגל החוש“ ובוואי קצת מן הספרות הפורנוגרפית הזולה, העוסקת בפירוט העיוותים למיניהם. השפעות טובות יותר ורציניות יותר אינן ניכרות כאן... ומכל אלה עשה המספר הישראלי הצעיר מין קוסטייל שחריפותו מזויפת וטעמו אינו ערב ביותר.

ראשית, משום שהספר עשוי להיראות עם קריאה ראשונה כ„מתורגם“, בין תלביב לפאזיס מפרדיות אמנם רק ארבע שעות טיסה במטוס סילון, אך הברלי המנטאליות הם כה עצומים שיעברו עוד שנים רבות עד קווי שייחוף ודמיון (אם יוצרו בכלל). אך עיון נוסף מגלה כי ה„פארוזיות“ היא כאן דבר חיצוני, מלאכותי, ויורם, גיבור הספר, אף על פי שיצא לתרבות רעה והוא מנסה להידמות לגירי, חברו ה„אמריקני“, — נשאר ביסודו של דבר אותו הוורם שנוול וגדל בתלביב, שאהב את טליה ונשאר סנטימנטאלי ללא תקנה. הארוטיזם הקר, המחושב והתכליתי של גירי, זר לו למעשה. יש לו נטייה „להתאהב“ בקלות (ראה פרק שתי אינגה) וסופו שהוא חולה-אהבה לארסולה, הגרמניה, ושהוא מקפח בעציה את חייו.

העובדה שיהסס עם נערה גרמניה אינם מעוררים אצלו שום בעיות, שום רתיעה, עשויה אולי להדהימו. אבל, עלינו לזכור כי יורם זה מסמל את השאיפה לפרוק עול, לאטום אוויר למורסא, להתכחש לכל צורה של נאמנות למורשה, ואהבתו זו היא אולי מי עין הפגנה... לא פחות הפגנותיים נראים לנו מאות המשפטים הגנועיים, הנזרעים על פני הספר, והמעידים רק על חוסר בגרותו הרוחנית של המחבר. ויש להצטער שאדם בעליכשרון וחר להיכנס לספרות דרך פתח כה מפוקפק.

א. ב. יפה

רוח תקום ובטיסת נדנדות / יעברו הברקים מעליך / וכיבשה ואיילת תהיינה עדות / שלושפת אותן ותוסיף לכת. ב„כתבים“ תיקן אלתרמן רק מלה אחת: במקום „ותוסיף“ כתב „והוסיפת“. הקורא המצוי אצל שירו של אלתרמן מקבל, ברגע הראשון, את התלכודת הצורנית, כעיוותו של ניגון מוכר. אך ייתכן כי בסופו של דבר הצדק עם המשורה.

כניסתם של כרכי „הכתבים“ לארון הספרים המחזיקה כאילו את וודאות מעמדו הספרותי של אלתרמן. לא עוד „חבורות“ — אלא „כרכים“ מאסיביים, המודפסים באות וזה ויציבה, בהידור הראוי לנוכח הספרותי החשוב. אנו, שהיינו עדים לדרך עלייתו של המשורר, משלב הראשית, כאשר נחשב בעיני רבים וטובים לפייטן מוכשר אך קל כנוצה, לשלב הביניים כאשר הוא נהפך למשוררו של הדור העולה בספרות הארצישראלית, ועד לשלב השלישי, כי אשר מצד אחד נתרבו שוחרי שירתו ומבקרים החלו להקדיש לה עבודות מחקר מלומדות, ומצד שני כבר קמה בקרב השכבה הצעירה ביותר בשירתנו, הריאקציה נגד דרכו של המשורר בניי מוי, בניגון ובשימוש הלשוני, — לא נר כל שלא להרהר במידה של השתאות אחר מידותיה של ספרותנו, שאצה לה הדרך והיא משנה טעמיה ומושגיה אחת לחמש שנים, לערך. על מהירות התימורה הזאת העיר ג. אלתרמן ב„סוד השביעי“ שהקדיש לשלונסקי, במלאת שלושים שנה להופעת שירו הראשון: עוד נזכור איך חוגג „לא טובה, לא טובה הוא...“

אך כיום, מול שירי צעירים בחבורות, מה נדמה כי שירינו (שלו, של כולנו) הם פשוטים כמו „איל בשפת הברות“. ענין זה טעון הבהרה נרחבת יותר ועוד נשוב אליו בהזדמנות קרובה. בינתיים נענין ב„כתבים“ וניוכח כי למרות עירעורם של כמה משוררים ומבקרים צעירים, למרות „חישוף“ ההשפעות שקיבלה שירת אלתרמן, למרות השתלטותו של הסיגנון הפרוואי, ה„אנטי-פיוטי“ והאנטי-מוזיקאלי, פרוק-עולי החרוז והקצב בשירת הצעירים (ולא רק הצעירים!) לא נס ליחה ולא הועם וזהרה של שירת נתן אלתרמן.

„המתוקה והמופלאת“

„המתוקה והמופלאת“ אינם התארים שהגיבור (או המחבר) מוביק לאהובתו, כפי שהקורא עלול לחשוב בראיתו לראשונה את עטיפת הרומאן של עדוא בן-גריון (*). הצירוף לקוח מתוך דברי מקבט, המובאים כמוטו לספר, בתרגומו של המחבר:

„היש מזור לנפש החולה, / האם תוכל לגרוע את העצב / ואת שרשו לקרוע מהמוח / ואו להעזות תרופה כנגד, / תרופה כה מתוקה וכה מופלאת, / אשר תדיח את הנגע הנורא / המת עמר והרודה בלב.“

מסתבר שכונתו של עדוא בן-גריון היתה לכתוב ספר שיציג לפנינו את בנידורו, אשר מתחת למעטה של התמרדות, פריעת מוסר, ניתוח מסגרות

את מקומו של קובצי השירה הצנועים „כוכבים בחוץ“, „שמחת עניים“, „שירי מכות מצרים“, את מקומם של שני הכרכים הישנים של „הטור השביעי“ באו לרשת על מרחק הספרים שלנו שלושת הכרכים הראשונים של „כתבים“ אלתרמן. בעוד כמה חודשים יופיע ה„כרך הרביעי שיכלול את „עיר היונה“ ובזאת תושלם לפי שעה, מהדורה זו של „כתבים“.

„כתבים“ ולא „כל כתבי“. המשורר כינס במהדורה זו רק דברים שכבר ניתנו בספריו הקודמים, ורק בכרך זה שליש של „הכתבים“, — שהוא הספר השני של „הטור השביעי“, — הוסיף את הדברים שפירסם בעתון לאחר הופעת ההוצאה הראשונה של ספר זה. שיריו הראשונים, המפורסמים על פני חבורות „כתבים“, „טורים“ ו„גיות“, מאמרי ורשימותיו בכתבי-עת ספרותיים משנות העשרים והשלושים, לא נמצאו אף עתה ראייה לכינוס.

הכרך הראשון מחזיק את שלושת ספרי-שיריו, שהם עיקר יצירתו הפיוטית, עד „עיר היונה“. השירים מתפרסמים כנתינתם הראשונה, פרט לתיקונים קלים וקטנים, פה ושם. לא בדקנו עדיין שינויי גירסה אלה ואין אנו יודעים מה ערכם ומה חשיבותם. אך כבר בשיר הראשון אנו נתקלים בשינוי זעיר מעין זה. במהדורה הראשונה קראנו: „וה“

(*) ג. אלתרמן: כתבים, מהדורת „דבר“ בהוצאת הקיבוץ המאוחד ו„מחברות לספרות“, 1962.